

Blaho Attila

A PENTATON SKÁLÁK SZEREPE A JAZZ- IMPROVIZÁCIÓBAN

A pentaton skálák jazz-improvizációban történő felhasználása a műfaj blues- és afrikai zenei hagyományaira vezethető vissza. A pentaton skálák nyújtotta érzelmi kifejezőképesség és egyszerűség nagy hatással volt a jazz zenészekre, így már viszonylag korán elkezdték beépíteni őket az improvizációs gyakorlatukba.

A modális jazz korszakában, amelynek úttörői olyan művészek voltak, mint Miles Davis és John Coltrane, a pentaton skálák fokozott jelentőséget kaptak. A modális kompozíciók gyakran kiterjesztett – kilences, tizenegyes és tizenhármas – akkordokat tartalmaznak, és eltérnek a hagyományos harmonizálási gyakorlattól. A pentaton skálákban rejlő akkordok és a dallamosságuk értékes kifejezőeszközzé váltak a modális kompozíciók nyitott harmonikus struktúrájában. A jazz improvizátorok a modális skálák nyújtotta szabadságban találták meg az új nyelvezetet, lehetővé téve a pentaton skálák kiterjedt és újszerű használatát.

Nem beszélhetünk a pentaton skálák szerepéről a jazzben anélkül, hogy ne ismernénk el a blues gyökereket és annak hatásait. A blues skála – a pentaton skála egy változata – a jazz improvizáció egyik legismertebb eleme lett, különösen olyan környezetben, ahol bluesos és soulos hangzás volt kívánatos. A moll pentaton skála integrálása, amelyet gyakran a jellegzetes szűk kvint, a "blues hang" díszít, nyers ugyanakkor mégis érzelmes hatást biztosított a szólóknak.

A pentaton skálák egyik alapvető aspektusa a jazz-improvizációban a harmonikus rugalmasságában rejlik. A dúr pentaton skála kiválóan illeszkedik a dúr és a domináns akkordokhoz, míg a moll pentaton skála kiegészíti a moll és domináns akkordokat. Ez a harmonikus alkalmazkodó képesség lehetővé teszi a jazz zenészek számára, hogy könnyedén kifejezzék magukat a különböző

akkordmenetekben, megtarva a pentaton skálák által nyújtott dallamosságot.

A jazz improvizátorok pentaton skálákat használnak arra, hogy összekapcsolják az akkordhangokat a harmóniai folyamaton belül. A zenészek meghatározott skálafokok hangsúlyozásával olyan dallamvonalakat hoznak létre, amelyek nemcsak a mögöttes harmóniát szövik át, hanem kiemelik az akkordok lényeges hangjait is.

A haladó jazz improvizátorok már gyakran nem egyetlen pentaton skálát használnak, hanem kombinálják azokat más skálákkal, módusokkal vagy kromatikus átvezető hangokkal.

A jazz oktatáson belül a pentaton skálák tanulmányozása alapvető fontosságú. E skálák és a különböző akkordmenetek közötti kapcsolat megértése döntő jelentőséggel bír az improvizációs készségek fejlesztése terén, éppen ezért a jazzoktatók nem győzik hangsúlyozni a pentaton skálák elsajátításának fontosságát, mint belépési pontot a jazz improvizáció tágabb világába.

A következő példákban betekintést nyerhetünk a moll pentaton skálák használatába az akkord-skála relációk tekintetében.

A dúr major akkord – amely dúr hármashból és egy nagy szeptimből álló négyeshangzat – három moll pentaton skálával is összekapcsolható. C-dúr major esetében a tercről épített e-moll pentaton skála az akkord tercét, kvintjét, hatosát, hetesét és a kilencesét rajzolja ki. Az akkord szextjéről épített a-moll pentaton skála az akkor szextjéről indul, de érinti az alaphangot, a kilencest, tercet és a kvinttet. A harmadik lehetőség az egy izgalmas lehetőséget kínál, megszólaltatja a #11-et. Ez az alteráció megtalálható a felhangsorban is, és az ezzel való díszítés a dúr akkordok esetében már az 1940-es évek óta bevett gyakorlat. Ez a pentaton skála az akkord szeptimhangjáról épül, így hangsúlyozza a szeptim mellett az akkord kilencesét, tercét, felemelt 11-es hangját és szextjét. Ez a lehetőség tartalmazza az oktávon felüli összes díszítőhangot.

A moll hetes akkordok esetében is három pentaton skála áll rendelkezésünkre. Vegyük példának a d-moll hetes akkordot. Az első alapvető skála az alaphangról indul, és a négyeshangzat hangjait szóltatja meg kiegészítve a negyedik fokkal, amely kiterjesztés kiválóan illeszkedik a moll négyeshangzatok hangzásába. A második fokról indított e-moll pentaton skála kirajzolja az oktávon felüli díszítőhangok mellett a nagy szextet is, amely a dóros jellegét is erősíti a hangzásnak. A harmadik lehetőség az akkord ötödik fokáról indul. Az a-moll pentaton skála karakteres hangjai ebben a relációban a kilences és 11-es. Az alterálatlan – természetes – dominánsok esetében a moll pentaton skálák nem fejezik ki a kellően az akkord jellegét, de itt is használhatunk 5 hangból álló skálákat. Ennek az egyik formája a domináns akkord első hangjáról induló skála, amely a következő formulával írható le: 1-3-4-5-7b, vagyis tartalmazza az akkord tercét és a szeptim hangját, amely a két elengedhetetlen hangja a domináns akkordoknak.

Az alterált domináns akkordok adnak csak igazán izgalmas teret a pentaton skálák használatának. Az alterált domináns akkordok esetében a következő módosításokkal találkozunk: a kvint a leszállítása (b5), felemelése (#5), és a nóna leszállítása (b9), felemelése (#9). Az összes alterált hangot kifejező moll pentaton skála a felemelt nónáról indul, enharmonikusan a kis tercről. Ennek a skálának a formulája a következő: 9#-b5-#5-7-b9. Ez az akkord-skála reláció a legalkalmasabb az alterált hangok kirajzolására.

A fentiek tükrében tehát elmondható, hogy a pentaton skálákra nem csupán mint hangkészletre tekinthetünk, hanem olyan eszközként is használhatjuk, amely által folyamatosan fejleszthetjük improvizációs készségünket. Történelmi gyökereik, a modális jazz felfedezése, a blues hatás, a harmonikus rugalmasság, valamint a feszültségben és oldásban betöltött szerepük mind hozzájárulnak központi pozíójukhoz az improvizátor eszköztárában. A jazz zenészek – a kezdőktől a tapasztalt profiig – szívesen merítenek ihletet a pentaton skálák által kínált szerteágazó lehetőségekből.